

Recenzie

PROCHÁZKA, Miroslav: Sociální pedagogika

Praha: Grada, 2012. 203 s.

Počátkem roku 2012 nakladatelství Grada představilo v rámci své pedagogické řady novou publikaci Miroslava Procházky „Sociální pedagogika“. Monografie přispívá cennými podněty k diskusi týkající se úkolů dynamicky se rozvíjejícího oboru v kontextu vývoje současné společnosti.

Autor, profesí pedagog na Jihočeské univerzitě, předložil komplexní a fundovaně pojatý text, který obohacuje o fakta získaná prostřednictvím vlastních empirických studií. Knihu člení do čtyř základních oddílů. V úvodu se věnuje hledání historických kořenů sociální pedagogiky. Dále se snaží pojmenovat pozici oboru v současnosti. Významná část textu je věnována problematice vlivu prostředí na výchovu a vzdělávání. V závěru autor zdůrazňuje souvislosti sociální pedagogiky a primární prevence.

V souvislosti s tím, jak je text členěn, se nabízí paralela s již klasickými sociálně-pedagogickými díly Blahoslava Krause. Byť bychom mohli Miroslava Procházku považovat za autora, který se v pojetí disciplíny s B. Krausem v zásadě shoduje (často se na něj i přímo odvolává), jeho monografie toto pojetí vhodným a zajímavým způsobem obohacuje a posouvá. Můžeme-li B. Krause považovat za odborníka, který výrazně přispěl k teoretickému ukotvení sociální pedagogiky a pedagoga, který je spíše sociologicky orientován, M. Procházka, který se věnuje totožným tématům, je ve své publikaci pojímá praktičtěji a „pedagogičtěji“. Určitým rozdílem je akcent M. Procházky na souvislosti sociální pedagogiky a problematiky sociálně patologických jevů, jež se u něj jeví být tématem stěžejním.

Charakterem se jedná o učební text. Kniha má poměrně široký tematický rozsah, obsah jednotlivých kapitol je spíše stručný, přehledový a shrnující, zásadní pojmy a pasáže jsou graficky zvýrazněny. Pokud bychom se měli zaměřit na obsah dílčích kapitol, jako nejproblematictější se nám jeví být kapitola první. Představit na omezeném prostoru srozumitelně a komplexně kořeny jakékoliv vědní disciplíny není vůbec jednoduché, u transdisciplinárního oboru, jakým je sociální pedagogika, je to náročné dvojnásob. Autor na pouhých 50 stranách shrnuje, jak se vyvíjel pohled na péči o sociálně potřebné od dob antiky až po současnost. Nutně tak dochází k určité zkratkovitosti. Navíc je poněkud diskutabilní, zda se vůbec dá v této souvislosti hovořit o sociální pedagogice jako takové. Snad by bylo v tomto případě vhodné spíše se zmiňovat o vývoji postojů k lidem se (sociálním) znevýhodněním a pohledu na pomoc této skupině, než přímo o kořenech sociální pedagogiky. Zvláště v úsecích věnovaných starším dějinám se tak opakují známá fakta, která někdy

mohou vyznít až jako klišé. Domníváme se, že může být rovněž poněkud problematické začínat podobný typ monografie kapitolou věnovanou historickým souvislostem. Čtenáře takový, z principu spíše faktograficky pojatý úvod může odradit. Nového a zatím neorientovaného zájemce o problematiku zase může v momentě, kdy zatím nemá jasnou představu o vymezení disciplíny a jejím vnímání v současnosti, mást. Přes všechny výtky má podobná pasáž v souborně pojatém textu jistě své místo. Pro získání základní orientace zcela dostačuje a v tomto případě ji navíc autor obohacuje o mnohé podstatné postřehy, které nebývají v souvislosti s vývojem sociální pedagogiky příliš zmiňovány – zajímavé je například zasazení vývoje oboru do souvislosti s křesťanskými ideály a jejich vnímáním v jednotlivých historických etapách.

Při hledání současného vymezení sociální pedagogiky se autor snaží upozornit na zaměření oboru a rozdílnost pohledů na něj. Tato část textu představuje jistou polemiku o uchopení a vymezení disciplíny. K probíhajícímu diskurzu o pozici sociální pedagogiky v systému pedagogických věd M. Procházka přispívá mimo jiné poctivou prací se zahraničními zdroji, které u nás nejsou příliš známé, a zasazením úvahy do kontextu se sociálně pedagogickou praxí, přičemž se odvolává mimo jiné na aktuální legislativní předpisy. Díky tomu se daří ukotvit a vymezit sociální pedagogiku v souladu s tím, jak se obor reálně vyvíjí. Ne nadarmo je příslušná kapitola členěna do dvou základních bloků – jeden se věnuje současné sociálně-pedagogické teorii, druhý praxi. Není to příliš obvyklé, diskusi nicméně takové tematické dělení posunuje kupředu. Velkou pozornost Procházka věnuje vymezení profesního profilu sociálního pedagoga a jeho kompetencí. Zajímavé přitom je, že autor kapitolu vhodně doplňuje o empirická zjištění z vlastního výzkumného šetření zaměřeného na problematiku kompetencí sociálních pedagogů.

Pasáž věnovaná souvislostem prostředí a výchovy pak v zásadě kopíruje klasické Krausovo pojetí, které doplňuje. Mikro-, mezzo- a makroprostředí jsou vymezeny a popis jejich funkcí je rozšířen o nastínění současného stavu a vývojových tendencí. Totéž se dá říci i o dalších kapitolách, které se věnují jednotlivým typům prostředí (zejména rodině, škole a vrstevnické skupině) a jejich proměnám. Díky nim získáme dostatečnou orientaci ve funkcích těchto základních sociálních institucí v dnešní době. Vzhledem k tomu, jakými proměnami škola, rodina i vrstevnické skupiny v posledních desetiletích prošly, je dobré, že se tématu nějaká monografie po delší době opět souborně věnuje a aktualizuje jej. V souvislosti s popisem funkcí sociálních skupin autor neopomíná ani zásadní téma socializace, které v jiných publikacích často chybí. Zároveň upozorňuje na nutnost podpory (nejen) sociální kreativity jedince. Objevuje se také téma kulturního prostředí člověka, které je u nás zcela opomíjené. I v monografii M. Procházky je však bohužel tématem spíše okrajovým.

Jak jsme již zmínili, velký důraz klade M. Procházka na souvislosti sociální pedagogiky a sociálně patologických jevů. V závěru knihy vymezuje některé hlavní problémy, jako jsou šikana, vandalismus, závislosti, záškoláctví nebo rasismus a zdůrazňuje sociální rozměr jejich determinace. Zvláštní pozornost věnuje souvislostem autority a rizikového chování. Úkoly sociálního pedagoga spatřuje jak v oblasti prevence, tak intervence. K těm se snaží podat rámcové vodítko. V této fázi text působí možná až přespříliš prakticky, vhodnější by bylo zdůraznění sociálního rozměru vybraných problémů a ponechání hlubší analýzy úzce specializovaným textům. Přesto je zvolený přístup prezentace témat spojených s rizikovým chováním mládeže v rámci snahy o komplexní pojetí monografie pochopitelná. V dalších publikacích, které mají tendence stát se učebnicemi sociální pedagogiky, obvykle tolik prostoru problematice sociálně patologických jevů věnováno není. M. Procházka přitom celé téma vhodně zasadil také do prakticko-legislativního kontextu, když zmiňuje mimo jiné předpisy upravující primární prevenci na školách a příklady z praxe. Navazuje opět na Krausův teoretický koncept sociální pedagogiky jako oboru s cílem rozvíjet zdravý životní styl a sladit potřeby jedince a společnosti. V závěru kapitoly se zamýšlí nad možnostmi sociálního pedagoga v oblasti primární prevence.

Publikace M. Procházky „Sociální pedagogika“ je komplexním textem s velice širokým tematickým rozsahem. Až na drobné nedostatky působí přehledně a srozumitelně. Poskytuje základní přehled o zaměření teorie i praxe sociální pedagogiky a může být vhodným textem zejména pro studenty vysokých škol, ale i pro další zájemce. Zcela jistě se jedná o knihu, která úspěšně reviduje pole působnosti sociální pedagogiky a její soudobý kontext, což je nepochybně velmi užitečné a přínosné.

Lenka Hlavičková
Katedra pedagogiky Univerzity J. E. Purkyně, Ústí nad Labem, ČR